

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ «ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРЕС» В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ

Аналізується використання категорії «політичний інтерес» в українській політології. Показано множинність інтерпретацій політичного інтересу, який розкривають через категорії потреба, політичне, політика, влада, можливість. Звертається увага на трактування інтересу як стимулу політичної діяльності, на обумовленість інтересів суб'єкта позицією у соціальній і політичній системах.

Ключові слова: інтерес, політичний інтерес, політика, потреба, можливість, позиція суб'єкта у соціальній і політичній системах.

Анализируется использование категории «политический интерес» в украинской политологии. Показывается многообразие интерпретаций политического интереса, который раскрывают через категории потребность, политическое, политика, власть, возможность. Обращается внимание на трактовку интереса как стимула политической деятельности, на обусловленность интересов субъекта его позицией в социальной и политической системах.

Ключевые слова: интерес, политический интерес, политика, потребность, возможность, позиция субъекта в социальной и политической системах.

Usage of the category of «political interest» in the Ukrainian political science is analyzed in the article. The plurality of interpretation of political interest, which is revealed by the category demand, political, power, opportunity, is shown. The attention is paid to the interpretation of interest as a force of political activity in social and political systems.

Key words: interest, political interest, politics, need, opportunity, subject position in the social and political systems.

Україна є багатонаціональною країною і узгодження інтересів етнопонаціональних груп є важливим для функціонування українського суспільства. Проблема узгодження інтересів актуалізує питання опису самих інтересів національних меншин, зокрема польської, яка займає важливе місце серед інших національних громад з огляду на свою чисельність і активну діяльність.

У політологічній літературі існують численні праці, присвячені правам національних меншин¹ і їх реалізації², правовому статусу національних меншин³, участі національних меншин у політичному процесі в Україні⁴, у тому числі — польської⁵, але немає праць, присвячених інтересам поляків України.

Потрібно зазначити, що у політичній науці загалом дана «інтерес» є однією з центральних, оскільки саме політологія досліджує процеси політичної артикуляції, легітимації і регуляції інтересів. На думку Д. Александрова, який присвятив дисертаційне дослідження категорії «інтерес» як об'єкту протосоціологічної і соціологічної рефлексії, у першій половині XIX ст. категорія інтересу в класовій трактовці розроблялася у межах рамок марксизму, а з другої половини XIX ст. складається яскраво виражений плюралізм політичних вчень, які надають даній категорії соціально-групового характеру⁶. Українські політологи зосередилися на дослідженні політичного інтересу з 90-х років XX ст.⁷, тобто фактично від часу виникнення української політичної науки.

Без перебільшення можна стверджувати, що важко знайти політологічне дослідження, де б не вживалося слово «інтерес». Зрозуміло, що огляд всіх робіт, де використовується ця категорія, неможливий, і навряд чи доцільний, тому ми зупинимося лише на вибраних працях, що стосуються тією чи іншою мірою політичних інтересів.

Потрібно зазначити, що найпоширенішими є дослідження, присвячені групам інтересів. Так, О. Семченко, що дослідила ціннісний аспект груп політичних інтересів в Україні, зосереджується на функціонуванні груп інтересів у сучасній Україні, формах їхньої діяльності, місці та ролі груп у політичному процесі. Базовою для неї є насамперед категорія «політичні цінності»; категорія «інтереси» використовується при описі діяльності груп політичних інтересів, де йдеться про формулювання (артикуляцію) інтересів, їх агрегацію, інформування про інтереси та ін.⁸ Діяльність груп інтересів присвячена й розвідка Д. Виговського, в якій він розглядає групи інтересів і групи тиску. Політичні інтереси згадуються автором тієї мірою, якою вони присутні в американських теоріях груп інтересів; інтереси також виступають у контексті функцій груп інтересів, до яких належать, зокрема, артикуляція, агрегування і вибір інтересів⁹. Ю. Сабанадзе, що розглядає у своїй монографії групи інтересів в умовах перехідного суспільства, зосереджується, відповідно, на західних і вітчизняних теоріях груп інтересів, проблематиці лобізму, клановості, корпоративізму і неокорпоративізму. Він також зачіпає проблематику інтересів як таких настільки, наскільки вони пов'язані з теоріями групової політики і представленням інтересів у політичній системі суспільства¹⁰. Окрему увагу феномена інтересу як такого присвятив працю О. Лісничук, що досліджував групи інтересів у багатоскладовому українському суспільстві. Він здійснив огляд історії становлення інтересу як аналітичної категорії в європейській інтелектуальній традиції, охарактеризував основні підходи до тлумачення структури інтересів та їх типологізації, хоча базовими у його дослідженні виступають концепції багатоскладового суспільства і теорії груп інтересів¹¹. Я. Боренько, що присвятила дисертаційне дослідження групам інтересу у сучасній теорії політики, зосереджується на розгляді категорії «групи інтересу» у теоріях плюралізму і демократії, у вимірі «корпоративізм-плюралізм», звертаючи увагу на відмінності американської та європейської наукової традиції. Попри звернення уваги на факт, що у компаративістиці остаточно розмежовується поняття групи (як сукупності індивідів), політичного інтересу (як політичних установок групи) та діяльності (конкретно виражених вчинків), авторка самих політичних інтересів не розглядає¹². Звичайно, можна навести ще багато досліджень, що аналізують групи інтересів — здійснюють, наприклад, типологізацію груп інтересів у політиці¹³, аналізують тенденції забезпечення громадського інтересу в суспільстві та державі, але не розглядають інтересів як таких¹⁴. Отже, у роботах, що присвячені групам інтересів, здебільшого аналізуються різноманітні аспекти функціонування самих інтересів чи представлення інтересів у політичній системі, характеризуються теорії груп інтересів — насамперед американські¹⁵, говориться про артикуляцію, агрегування і репрезентацію інтересів як функцій груп інтересів, але політичний інтерес як такий не розглядається.

Категорія «політичний інтерес» використовується низкою українських дослідників для опису явищ і процесів політичного життя. Так, О. Коляса, який присвятив дисертаційне дослідження політичному інтересу як способу раціоналізації суспільних відносин, розглянув політичний інститут як спосіб раціоналізації суспільних відносин та інституалізацію політичного інтересу. Автор у категоріальному ряді «інтереси-потреби-цінності» вважає системозапочатковуючим елементом цінності і, відповідно, концентрується на аналізі категорії «політичні цінності»; він розглядає також сутність політичного інтересу і його взаємозв'язок з потребами і цінностями¹⁶. У дисертаційному дослідженні Л. Радченко, присвяченому об'єктивно-суб'єктивній детермінації і механізмам реалізації політичних інтересів, інтерес виступає базовою категорією: автор окремо розглядає розвиток концепції політичних інтересів в історії політичної думки, аналізує сучасний стан дослідження проблеми політичних інтересів і методологію наукового аналізу даної категорії, розглядає співвідношення політичних потреб і політичних інтересів, вказує на роль політичної соціалізації у формуванні політичних інтересів¹⁷. А. Волинський, що присвятив дисертаційне дослідження теоретико-методологічним основам аналізу політичного процесу у сучасній політичній науці, звертається до категорії «політичний інтерес» в процесі аналізу впливу

політичних інтересів на протікання політичних процесів; він розглядає підходи до виділення політичних інтересів, виникнення політичних інтересів, ідеологію як механізм агрегування політичних інтересів¹⁸. Таким чином, праці, присвячені політичним процесам, суспільним відносинам, механізмам реалізації політичних інтересів приділяють набагато більше уваги категорії політичного інтересу.

Політичні інтереси українські науковці трактують як стимули політичної активності, джерело політичної поведінки¹⁹, основні спонукальні мотиви політичної діяльності²⁰, спонукальні сили, які змушують людей діяти в певному напрямі²¹, як детермінанти політичного процесу²². Трактуювання інтересу як джерела політичної активності, мотиву політичної поведінки дає змогу пояснити причини політичної діяльності, її мотиви, але не дає відповіді на питання про сутність політичного інтересу як такого.

Тому для з'ясування змістовного навантаження даної категорії українські політологи звертаються до категорії «потреба». Сама ця категорія теж розглядається у різних галузях наукового знання — політології, економіці, філософії, соціології і теж викликає нескінченні дискусії. Поминаючи наразі суперечності у її визначенні, можна для цілей даної розвідки прийняти, що потреба — це об'єктивна необхідність живого організму в певних предметах або умовах зовнішнього середовища для відтворення життєвого циклу. Відсутність предметів, необхідних для підтримання нормальних умов життя і функціонування людини створює відчуття фізіологічного, соціального чи психологічного дискомфорту, що постійно про себе нагадує.

Інтерпретуючи категорію «інтерес» через категорію «потреба», Ф. Кирилюк і Л. Кремінь розуміють інтерес як потребу, що пройшла стадію мотивації, певного усвідомлення²³. На думку О. Коляси, інтерес — це спосіб задоволення потреб. Активне вствлення суб'єкта до вибору оптимальних можливостей досягнення цілей проявляється у спрямованості уваги, думок, прагнень щодо певного предмета, явища і т.п. Інтерес є своєрідною раціональною дією, яка вказує на вствлення людини до того, що її оточує²⁴. У цих інтерпретаціях інтерес є своєрідним продовженням потреби, яка проходить стадію усвідомлення і перетворюється на інтерес, що спрямований на предмет, який задовольняє потребу, причому інтерес викликає вже цілеспрямовану діяльність людини чи соціальної групи. Потреба, яка має конкретний зміст, може внаслідок вибіркової спрямованості уваги викликати до життя декілька інтересів, які на додаток можуть бути суперечливими.

Оскільки інтерес спрямований на задоволення певної потреби, а заспокоєння потреби пов'язане зі здобуттям певного блага, то політичний інтерес інтерпретують через категорію «політика», «політичне», а відтак — через категорію «влада». Оскільки політика — це регулююча й організаційна діяльність, яка можлива на всіх рівнях відносин у суспільстві, ... система взаємодій, за допомогою яких здійснюються і закріплюються розподіл цінностей у будь-якому суспільстві, ... суспільна діяльність, що передбачає суперництво і співробітництво при здобутті і здійсненні влади²⁵, то політичний інтерес стосується відносин регулювання, контролю, впливу, розподілу²⁶. Відтак, джерелом політичного інтересу вважають політичну зацікавленість осіб і груп, на яких впливають політичні рішення²⁷. Політичний інтерес виникає у ситуації, коли задоволення основних потреб невід'ємно пов'язане з діяльністю політичної влади, з необхідністю або збереження даного типу влади, або, навпаки, його зміни²⁸. Ця інтерпретація розкриває поняття саме політичного інтересу, інтересу присутнього у політичній площині через його артикуляцію, репрезентацію, трансляцію, любювання, реалізацію — у вузькому розумінні цього слова, тобто задоволення. Різноманітні потреби суб'єктів, що задовольняються через отримання певних благ, розподіл яких здійснюється через діяльність політичної влади, формують політичний інтерес, на відміну від потреб, що формують економічні чи соціальні інтереси. Поминаючи у даній розвідці складну проблему можливості існування економічних, соціальних і інших інтересів, що не були б одночасно політичними (адже важко знайти економічні інтереси, які б не вимагали для своєї реалізації рішень політичної влади), варто

зазначити, що така інтерпретація інтересу не розкриває його змісту, вона лише рвідмежує політичні інтереси від інших — економічних, соціальних, культурних та ін.

Політичний інтерес визначають також як зв'язок між потребами і умовами існування суб'єкта. На думку В. Дубініна, інтерес потрібно розуміти як своєрідну сполучну ланку між потребами суб'єкта (у його випадку — етнічними) та умовами його існування²⁹. Інтерес як відношення існує, головним чином, на рівні суспільної форми руху. Він має подвійну природу: зовнішню і внутрішню. Зовнішній бік інтересу полягає у розв'язанні протиріч між зовнішніми потребами і умовами життєдіяльності суб'єкта, внутрішній — у виборі шляхів, форм, методів і засобів розв'язання суперечностей між внутрішніми потребами і умовами життєдіяльності суб'єкта³⁰. У цьому випадку акцентується увага на зв'язках між інтересами і потребами, на потребі як основі виникнення інтересу, причому звертається увага на суспільний характер інтересів на відміну від потреб, які можуть мати фізіологічний чи психологічний характер; звертається увага на множинність інтересів, викликаних певною потребою.

При визначенні політичних інтересів використовують також поняття соціальної позиції: політичні інтереси є відображенням місця людини у соціальній та політичній системах, політичних відносинах. Інтереси спрямовані на ті соціальні відносини та інститути, від яких залежить розподіл предметів, цінностей, благ, що забезпечують задоволення потреб³¹.

Політичний інтерес інтерпретують також через категорію «можливість». На думку Д. Александрова, політичний інтерес виникає у ситуації, коли з'являються оптимальні засоби досягнення поставленої мети, коли з'являється можливість її реалізації³². Л. Радченко до складу політичного інтересу, крім необхідності задоволення потреб, що передбачає наявність самої потреби і крім можливості їх задоволення, що передбачає наявність способів і умов їх задоволення, включає також усвідомлення необхідності задоволення потреб і можливостей їх задоволення. На її думку, політичний інтерес становить складну, багаторівневу систему, кожний з елементів якої може бути розглянутий як самостійна система³³. У цій інтерпретації не викликає заперечень важливість усвідомлення потреби — саме з усвідомленням потреби пов'язують виникнення інтересу; інтерес, як було зазначено, вважають потребою, що пройшла стадію усвідомлення. Суперечливим, однак, є інтерпретації інтересу як явища, обумовленого наявністю можливості його задоволення — логічно припускати, що не всі політичні інтереси мають можливість реалізації.

Підбиваючи підсумки розгляду даного питання, варто звернути увагу на широке використання даної категорії в українській політичній науці. Можна припускати, що на її популярність в українських політологічних дослідженнях вплинули як західні теорії груп інтересу, насамперед американські, так і традиції радянського суспільствознавства, зокрема, соціальна філософія і політична економія, що мали вагомі напрацювання у галузі інтересів внаслідок базового характеру даної категорії у марксистсько-ленінізмі.

Огляд інтерпретації даної категорії свідчить про те, що вона пояснюється і через категорію «потреби», і через категорію «політичне», «влада», і через категорію «можливість». Політичні інтереси переважно трактуються як стимули політичної діяльності, джерело політичної поведінки. Інтерес означає вибіркову, раціональну дію, спрямовану на задоволення певної потреби, що виникає з позиції суб'єкта у соціальній чи політичній системі, причому виникнення інтересу пов'язують також з усвідомленням даної потреби. Попри широке використання категорії «інтерес» у політичній науці, її статус як інструмента пізнання політичних реалій залишається не окресленим, на що впливає множинність її інтерпретацій, яка виникає з давньої присутності даної категорії у суспільно орієнтованих науках, таких як філософія, соціологія, політологія, правові науки. Тому для визначення пояснювальних можливостей категорії «інтерес», її змістовного навантаження, варто звернутися до історії застосування категорії «інтерес» у суспільно орієнтованих науках, що є завданням окремої розвідки.

1. *Муцький П.П.* Концептуальні підходи та політико-правові засади забезпечення індивідуальних і колективних прав національних меншин: Дис. ... канд. політ. наук. — К., 2006. — 218 с. 2. *Липчук О.І.* Інституційні засади реалізації прав етнопонаціональних меншин в Україні: Дис. ... канд. політ. наук. — Чернівці, 2009. — 187 с.; *Алмаші І.М.* Реалізація прав національних меншин в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук. — Ужгород, 2006. — 227 с. 3. *Нікітчук В.О.* Статус етнопонаціональних меншин (порівняльно-правовий аспект). — К.: Естет, 1996. — 186 с.; *Биков О.М.* Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: Монографія. — К.: Інститут держави і права імені В.М. Корсецького НАН України, 2001. — 354 с.; *Рябошанко Л.І.* Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000): Дис. ... доктора юрид. наук. — Х., 2002. — 450 с. 4. *Луцишин Г.І.* Національні меншини у політичному житті України: Дис. ... канд. політ. наук. — Львів, 2002. — 190 с. 5. *Калакура О.Я.* Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. — К.: Знання України, 2007. — 508 с. 6. *Александров Д.В.* Категорія «інтерес» як об'єкт протосоціологічної і соціологічної рефлексії: Дис. ... канд. соц. наук. — К., 2009. — с. 30-31. 7. *Радченко Л.М.* Політичні інтереси: об'єктивно-суб'єктивна детермінація і механізми реалізації: Дис. ... канд. політ. наук. — К., 2009. — с. 33. 8. *Семченко О. В.* Ціннісний вимір функціонування груп політичних інтересів в Україні: Дис. ... канд. політ. наук. — Донецьк, 2007. — 234 с. 9. *Вигovskyкий Д.* Групи інтересів як центр політичного впливу на внутрішньодержавному рівні // Вісник Львівського університету. Філософські науки. 2008. Вип. 11. — С. 202-211 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/VLNU/Philos/2008_11/22.pdf 10. *Сабанадзе Ю.В.* Групи інтересів у перехідних суспільствах: Монографія. — К.: Логос, 2009. — 208 с. 11. *Лісничук О.В.* Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. — К., 2000. — 20 с. 12. *Боренько Я.Й.* Групи інтересу у сучасній теорії політики: Дис. ... канд. політ. наук. — Львів, 2002. — 180 с. 13. *Биковець В.* Групи інтересів у політиці: досвід типологізації [Електронний ресурс] / «Віче». — Режим доступу: www.viche.info/journal/440 14. *Новохацький В.* Тенденції забезпечення громадського інтересу в суспільстві та державі // Політичний менеджмент. — 2004. — № 6. — С. 64-78. 15. *Представництво* інтересів громадян через групову політику / Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. — К.: Вид-во «Ай Бі», 2002. — С. 413-447; *Бакун Л.* Группы в политике. К истории развития американских теорий. [Електронний ресурс] / Полис. Политические исследования. — Режим доступу: <http://www.politstudies.ru/N2004/fulltext/1999/1/13.htm> 16. *Коляса О.Я.* Політичний інтерес як спосіб раціоналізації суспільних відносин: Дис. ... канд. політ. наук. — Львів, 2007. — 168 с. 17. *Радченко Л.М.* Цит. праця. 18. *Волинський А.К.* Теоретико-методологічні основи аналізу політичного процесу у сучасній політичній науці: Дис. ... канд. політ. наук. — К., 2006. — 214 с. 19. *Полищук І.* Політичні знання та політичні інтереси громадян у контексті виборчого процесу (вітчизняний та іноземний досвід) // Людина і політика. — 2001. — №4 (16). — С. 90; *Бєбик В.М.* Політологія: теорія, методологія, практика. — К.: МАУП, 1997. — С.160; *Видрін Д.* Політика: історія, технологія, екзистенція. — К.: Либідь, 2001. — С. 185. 20. Політологія: Академічний курс: Підручник для студентів юрид. спеціальних вищих навч. закладів / М.І. Панов (керівн. авт. колект), Л.М. Герасіна, В.С. Журавський та ін. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. — С. 175. 21. *Радченко Л.М.* Цит. праця. — С.33 22. *Волинський А.К.* Цит. праця. — С.108. 23. Психология и политика: Учебное пособие для студ. гуманит. факультетов / Ф.М.Кирилюк, Л.А. Кремень, Ю.В. Ирхин; Киевский ун-т им. Т.Г.Шевченко. — К., 1993. — С.83. 24. *Коляса О.Я.* Цит. праця. — С.44 25. 25. Політологія: Підруч. для вузів / За ред. А. Колодій. — К.: Ельга-Н: Ніка-Центр, 2000. — С. 45. 26. *Коляса О.Я.* Цит. праця. —

- С. 146. **27.** *Волинський А.К.* Цит. праця. — С.110-111. **28.** *Радченко Л.М.* Цит. праця. — С.33-34. **29.** *Дубінін В.В.* Роль інтересів народу в становлення та розвитку політичної системи суспільства: Монографія. — Краматорськ: ДДМА, 2006. — С.68. **30.** Там само. — С. 68. **31.** *Радченко Л.М.* Цит. праця. — С. 42-44. **32.** *Александров Д.В.* Цит. праця. — С. 31-32. **33.** *Радченко Л.М.* Цит. праця. — С. 51-52.